

УДК 342.92

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2022.1.17>**Я. І. Маслоva**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ В ЗАПОБІГАННІ КОРУПЦІЇ

Статтю присвячено дослідженню місця та призначення Вищого антикорупційного суду з врахуванням його статусу як органу, що здійснює правосуддя та інституції, що сприяє запобіганню корупції. Зазначено, що виходячи із задекларованих завдань, Вищий антикорупційний суд уповноважено розглядати кримінальні провадження, пов'язані із вчиненням правопорушень, які містять корупційну складову. Тобто, кримінальні провадження можуть стосуватися як корупційних правопорушень, так і правопорушень, яких пов'язано з корупцією. Доцільним є трактування ролі Вищого антикорупційного суду з врахуванням того, що це, з одного боку, ланка єдиної системи судоустрою, а з іншого – кінцева інституція, яку наділено повноваженнями щодо притягнення винних у вчиненні правопорушень, у яких є корупційна складова, до юридичної відповідальності.

Проаналізовано статистичні звіти про роботу Вищого антикорупційного суду в якості суду першої інстанції за 2019-2021 роки. Як наслідок, враховуючи складність справ, що підлягають розгляду в Вищому антикорупційному суді та порівняно короткий період роботи суду, можна охарактеризувати його роботу як задовільну.

Досліджено міжнародну практику функціонування антикорупційних суддів. Встановлено, що питання доцільності створення та функціонування спеціалізованих судових установ, які б спеціалізувалися на розгляді корупційних справ, залишається відкритим, оскільки традиційно справи про корупцію підсудні звичайним судам із розгляду кримінальних справ.

Визначено, що діяльність спеціалізованих антикорупційних судів є прийнятною у державах, де формується демократичний устрій. Пріоритетність вибору по створенні окремої судової установи свідчить про новий підхід до запобігання корупції як фактору, що дискредитує демократичні перетворення в державі. Вбачається доцільним подальша інтенсифікація роботи Вищого антикорупційного суду для максимального ефекту запобігання корупції.

Ключові слова: Вищий антикорупційний суд, спеціалізований суд, запобігання корупції, правопорушення, міжнародна практика.

Постановка проблеми. Запобігання корупції є складним та багатофункціональним явищем, що має позитивний ефект за умови діяльності відповідної системи профільних інституцій. Поділ державної влади в Україні закріплено на конституційному рівні, що відокремлює судову владу від інших гілок влади. Одночасно, здійснення спеціалізованого судочинства, яке спрямовано на притягнення до відповідальності осіб, які вчинили корупційні правопорушення, створює позитивний ефект щодо викорінення корупції та сприяє зменшенню латентності корупції в цілому. Зміни у сфері правосуддя, новий закон про судоустрій і статус суддів, якими запроваджено кардинально новий підхід до функціонування судової системи в Україні, насамперед, з метою формування добросовісного і кваліфікованого суддівського корпусу,

здатного забезпечити захист прав і свобод громадян, призвели до утворення Вищого антикорупційного суду в Україні [1] та дозволили сконцентрувати компетенцію на протидії корупційним проявам. Порівняно коротка практика діяльності Вищого антикорупційного суду потребує звернення уваги на міжнародну практику з означеного напрямку наукових розвідок. Означене є підставою виокремлення місця Вищого антикорупційного суду та його ролі в цілісному механізмі запобігання корупції, що є актуальним вектором як для покращення правозастосовної діяльності, так і вибору наступних реформаторських пропозицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Встановлення питань, що стосуються запобігання корупції стало предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема,

таких як: Д.В. Гудков, О.Р. Дашковська, І.А. Дьомін, С.А. Задорожній, О.В. Клок, Д.Г. Михайленко, В.В. Нонік, Т.В. Хабарова, М.І. Хавронюк, О.П. Хамходера та інших. Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць, яких присвячено антикорупційній діяльності, проблематика функціонального призначення Вищого антикорупційного суду є актуальною та потребує формування єдиного підходу, що обумовлює вибір теми дослідження.

Мета статті – дослідити місце та призначення Вищого антикорупційного суду з врахуванням його статусу як органу, що здійснює правосуддя та інституції, що сприяє запобіганню корупції.

Виклад основного матеріалу. Правові передумови створення Вищого антикорупційного суду закладено Конституцією України. Відповідно до ст. 125. Основного Закону, в Україні відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди [2]. Законом України «Про судоустрій і статус суддів» впорядковано місце спеціалізованих суддів в системі судоустрою наступним чином: зазначено, що для розгляду окремих категорій справ в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди (ст. 17); встановлено, що а) у системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди як суди першої та апеляційної інстанції з розгляду окремих категорій справ; б) Вищий антикорупційний суд є Вищим спеціалізованим судом, який розглядає справи, віднесені до його юрисдикції процесуальним законом (ст. 31); визначено повноваження Вищого спеціалізованого суду (ст. 32); окреслено вимоги, що висуваються до судді Вищого антикорупційного суду (ч. 2 ст. 33); наведено перелік повноважень Голови та заступника Голови Вищого спеціалізованого суду (ст. ст. 34, 35) тощо [3].

Правову основу функціонування Вищого антикорупційного суду формує Кримінальний процесуальний кодекс України, яким визначено організацію судочинства по категоріям справ, що підсудні Вищому антикорупційному судові. Так, кримінальне провадження у Вищому антикорупційному суді здійснюється: в суді першої інстанції – колегіально судом у складі трьох суддів, хоча б один з яких має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, крім випадків, коли жодний такий суддя у цьому суді не може брати участь у розгляді справи з передбачених законом підстав; в апеляційному порядку – колегіально судом у складі трьох суддів, хоча б один з яких має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, крім випадків, коли жодний такий суддя у цьому суді не

може брати участь у розгляді справи з передбачених законом підстав; під час досудового розслідування – здійснюється слідчим суддею одноособово, а в разі оскарження його ухвал в апеляційному порядку – колегіально судом у складі не менше трьох суддів [4].

Комплексне уявлення про спеціалізацію та організацію діяльності Вищого антикорупційного суду можливо сформулювати внаслідок аналізу положень Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» [5]. Виходячи із задекларованих завдань, Вищий антикорупційний суд уповноважено розглядати кримінальні провадження, пов'язані із вчиненням правопорушень, які містять корупційну складову. Тобто, виходячи з положень Закону України «Про запобігання корупції», кримінальні провадження можуть стосуватися як корупційних правопорушень, так і правопорушень, яких пов'язано з корупцією [6]. Доцільно трактувати роль Вищого антикорупційного суду з врахуванням того, що це, з одного боку, ланка єдиної системи судоустрою, а з іншого – кінцева інституція, яку наділено повноваженнями щодо притягнення винних у вчиненні правопорушень, у яких є корупційна складова, до юридичної відповідальності.

Показовим є статистичні звіти про роботу Вищого антикорупційного суду в якості суду першої інстанції, зокрема: 1) у 2019 році: судочинство фактично здійснювалося 26 суддями (з яких 8 – слідчі судді); надійшло 3835 справ і матеріалів, які становлять 205 кримінальних справ (закінчено 56 проваджень), 3628 клопотань, скарг, заяв, поданих під час досудового розслідування, 69 заяв про відвід, 2 заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами; особливістю надходження процесуальних звернень періоду 2019 року є те, що значна їх частина передана на розгляд з інших судів, а саме: 174 кримінальні провадження (справи); за результатами розгляду матеріалів та справ закінчено провадження за 3368 зверненнями [7]; 2) у 2020 році: судочинство фактично здійснювалося 27 суддями (з яких 9 – слідчі судді); надійшло 10868 справ і матеріалів, з яких 85 кримінальних проваджень, 10773 клопотання, скарги, заяви під час досудового розслідування, 7 заяв про перегляд судових рішень за виключними обставинами, 2 заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами, 1 клопотання в порядку виконання судових рішень; завершено 60 кримінальних проваджень, за результатами розгляду ухва-

лено 20 обвинувальних вироків [8]; у 2021 році: судочинство здійснювали 27 суддів, (12 з яких визначено спеціалізацію «слідчий суддя», 9 – «з розгляду справ про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, а також інших заяв, матеріалів, що підлягають розгляду ВАКС в порядку цивільного судочинства»); надійшло 8844 справ і матеріалів (з яких: 63 кримінальні провадження, 8764 клопотання, скарги, заяви під час досудового розслідування, 9 клопотань в порядку виконання судових рішень, 6 заяв про перегляд судових рішень за виключними та нововиявленими обставинами, 2 позовні заяви про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави); у 2021 році спостерігається зменшення загальних показників надходження справ і матеріалів до ВАКС на 2024 одиниці або на 19 % порівняно із показниками 2020 року; У 2021 році на розгляді ВАКС перебувало 233 кримінальних провадження стосовно 519 осіб, 230 з яких – провадження за обвинувальними актами, 2 – за клопотаннями про звільнення від кримінальної відповідальності, 1 – за клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру завершено 48 кримінальних проваджень щодо 56 осіб. За результатами розгляду цих справ судом ухвалено 34 вироків (27 – обвинувальних) [9].

Таким чином, враховуючи складність справ, що підлягають розгляду в Вищому антикорупційному суді та порівняно короткий період роботи суду, можна охарактеризувати його роботу як задовільну.

Аналіз міжнародної практики виокремлення окремої судової ланки, яка спеціалізується на запобіганні корупції, свідчить, що в системі антикорупційних органів одне з найбільш провакаційних місць відведено антикорупційним судам. Доцільність створення та функціонування спеціалізованих судових установ, які б спеціалізувалися на розгляді корупційних справ, залишається відкритим, оскільки традиційно справи про корупцію підсудні звичайним судам із розгляду кримінальних справ.

У сучасному світі антикорупційні суди функціонують лише у 12% світових держав, серед яких близько двадцяти країн «третього світу», зокрема Афганістан, Камерун, Індонезія, Філіппіни, Уганда, а також декілька європейських держав, серед яких Хорватія, Болгарія, Словаччина та Україна.

Незважаючи на невеликий досвід функціонування антикорупційних судів, аналіз специ-

фічних рис означених органів дає можливість провести їх розмежування та систематизацію. За переконанням Я. Семенюка виокремлюють декілька моделей антикорупційних судів, серед них: 1) суди першої інстанції, які спеціалізуються на корупційних справах, при цьому в якості апеляційної інстанції в таких справах виступає Верховний суд (Словаччина, Хорватія, Пакистан); 2) модель, згідно якої одноосібні судді працюють у загальних судах, однак мають спеціалізацію на справах про корупцію (Бангладеш, Кенія); 3) суди змішаного типу (гібридні суди), що одночасно можуть виступати в якості судів першої інстанції під час розгляду найбільш важливих справ про корупцію та апеляційними для решти справ, що розглядаються в місцевих органах (Філіппіни); 4) універсальні паралельні суди, на які покладено виконання функцій судів першої інстанції та апеляційних органів (Болгарія, Індонезія, Малайзія) [10]. На практиці окремих європейських держав розглянемо особливості створення та діяльності антикорупційних судів.

Республіка Болгарія має досить розгалужену систему інституцій, спрямованих на боротьбу та протидію корупції, важливе місце серед яких посідає спеціалізований суд. Створення та функціонування антикорупційного суду Болгарії регулюється Законом «Про судову владу», Кримінальним кодексом, Кримінальним процесуальним кодексом Республіки Болгарія, а також численними положеннями та правилами внутрішнього розпорядку.

Загалом, відповідно до положень Закону «Про судову владу», у Болгарії в системі судоустрою діють антикорупційні суди, серед яких Спеціалізований кримінальний суд як суд першої (розділ VI «а») та Апеляційний спеціалізований кримінальний суд як суд другої інстанції (розділ VII «а»). При цьому, судочинство є триінстанційним. Першою інстанцією виступає Спеціалізований кримінальний суд. Справи, порушені за скаргами та протестами на акти Спеціалізованого кримінального суду, розглядаються Апеляційним спеціалізованим кримінальним судом. Касаційний перегляд актів Апеляційного спеціалізованого кримінального суду здійснюється Верховним касаційним судом, який є вищою судовою інстанцією у кримінальних справах [11].

Звертаючись до офіційного веб-сайту Спеціалізованого кримінального суду, відзначимо, що Спеціалізований кримінальний суд належить до групи спеціалізованих судів в Республіці Болгарія, яких виокремлюють за предметом діяльності

на адміністративні суди та спеціалізований кримінальний суд. Означеному судовому органу підсудні кримінальні справи загального характеру щодо злочинів, скоєних на території Республіки Болгарія. Критерієм визначення підсудності справ, які розглядає Спеціалізований кримінальний суд, є предмет справи, а не якість особи, яка вчинила злочин. Провадження в Спеціалізованому кримінальному суді з розгляду кримінальних справ загального характеру порушується за обвинувальним актом прокуратури [12].

Виключна юрисдикція Спеціалізованого кримінального суду визначена Кримінальним процесуальним кодексом Республіки Болгарія, згідно статті 411а якого, юрисдикція вказаної спеціалізованої судової інституції охоплює злочини, вчинені організованими злочинними групами або за замовленням таких злочинних груп та на виконання їхнього рішення, а також справи про злочини, пов'язані з переліченими [13].

Як і в інших європейських державах, в Спеціалізованому кримінальному суді Республіки Болгарія діє система автоматизована система розподілу судових справ. Відповідно до Внутрішніх правил електронного розподілу справ та навантаження суддів Спеціалізованого кримінального суду, централізована програма випадкового розподілу справ являє собою WEB-програмний продукт, встановлений на сервері, розташованому у Вищій раді юстиції та доступний через мережу Інтернет з персональних комп'ютерів голови, заступників голови та суддів у Спеціалізованому кримінальному суді, метою чого є випадковий розподіл справ і документування такого відбору.

Преамбулою зазначених Внутрішніх правил звернено увагу, що централізована програма випадкового розподілу справ спрямована на досягнення: 1) ефективного застосування принципу випадкового відбору і невміння маніпулювати; 2) гарантування прозорості розподілу справ; 3) врахування особливостей окремих видів справ та одноманітності в їх розподілі; 4) рівномірності навантаження та якість відправлення правосуддя, реагування на очікування щодо швидкого та справедливого судового розгляду; 5) ефективність судової влади, в тому числі організація судової діяльності; 6) прозорість судової діяльності, зменшення сумнівів щодо корупційні дії [14].

Досить цікавим у контексті створення та діяльності антикорупційного суду є досвід Словацької Республіки, в якій з 2003 року функціонує Спеціалізований кримінальний суд для

розгляду справ про корупційні злочини та організовану злочинність. Згідно параграфу 5 та 9 Закону Закон про суди та внесення змін до деяких законів, Спеціалізований кримінальний суд належить до системи судів Словацької Республіки, є судом першої інстанції та має статус обласного суду [15].

Юрисдикція спеціалізованого кримінального суду регулюється параграфом 14 Кримінального процесуального кодексу Словацької Республіки, згідно якого компетенція спеціалізованого кримінального суду поширюється на: а) злочин умисного вбивства; б) кримінальний злочин махінацій у державних закупівлях та публічних торгах; в) кримінальне правопорушення підробки, підробки та несанкціонованого виготовлення грошей і цінних паперів; г) кримінальне правопорушення у вигляді зловживання службовим становищем; д) злочинні дії щодо отримання хабаря;

д) злочинні дії у вигляді хабарництва; е) злочин непрямої корупції; є) кримінальний злочин корупції на виборах відповідно; ж) злочин спортивної корупції; з) кримінальне правопорушення у вигляді створення, організації та підтримки злочинної групи та особливо тяжкі злочини, вчинені злочинною групою; к) злочини тероризму; л) злочини проти власності або економічні злочини, якщо таким злочинним діянням заподіяно шкоду або одержано вигоду в розмірі не менш як двадцяти п'яти тисяч незначних збитків, передбачених Кримінальним кодексом, або якщо таке діяння вчинено у розмірі не менш як двадцять п'ять тисяч незначної шкоди згідно з Кримінальним кодексом тощо [16].

Щодо композиції Спеціалізованого кримінального суду, то відокремлюють Сенат Спеціалізованого кримінального суду, який складається з трьох суддів, один з яких є головою Сенату. Голова сенату керує і організовує діяльність сенату. Повноваження колегії обласного суду здійснює Пленум спеціалізованого кримінального суду [16].

Приходимо до висновку, що діяльність спеціалізованих антикорупційних судів є прийнятною у державах, де формується демократичний устрій. Пріоритетність вибору по створенні окремої судової установи свідчить про новий підхід до запобігання корупції як фактору, що дискредитує демократичні перетворення в державі. Україна не є виключенням. Вбачається доцільним подальша інтенсифікація роботи Вищого антикорупційного суду для максимального ефекту запобігання корупції.

Список використаної літератури:

1. Про утворення Вищого антикорупційного суду: Закон України від 21.06.2018 р. № 2470-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2470-19#Text>(дата звернення: 10.03.2022)
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254 к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.03.2022)
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 10.03.2022 р.).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.03.2022 р.).
5. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення: 10.03.2022 р.).
6. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 09.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення 26.01.2022).
7. Аналіз здійснення правосуддя Вищим антикорупційним судом у 2019 році (як судом першої інстанції). URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/VAKS/statistics/analysis_justice_2019.pdf (дата звернення 26.01.2022).
8. Аналіз здійснення правосуддя Вищим антикорупційним судом у 2020 році (як судом першої інстанції). URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/analyses/justice_2020.pdf (дата звернення 26.01.2022).
9. Аналіз здійснення правосуддя Вищим антикорупційним судом у 2021 році (як судом першої інстанції). URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/statistics/analyses/justice_2021.pdf(дата звернення 26.01.2022).
10. Семенюк Я. Світовий досвід. Як працює Антикорупційний суд в інших країнах. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20180607-valyat-lis-ikydayutsya-kaminnyam-romyzaselylygolosiyivskiy-park/> (дата звернення: 01.02.2022).
11. ЗАКОН ЗА СЪДЕБНАТА ВЛАСТ. URL: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135560660> (дата звернення 26.01.2022).
12. Офіційний веб-сайт Спеціалізованого кримінального суду Республіки Болгарія. URL: <https://spns.justice.bg/bg/12741> (дата звернення 26.01.2022).
13. НАКАЗАТЕЛНО-ПРОЦЕСУАЛЕН КОДЕКС. URL: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135512224> (дата звернення 26.01.2022).
14. Внутрішні правила електронного розподілу справ та навантаження суддів Спеціалізованого кримінального суду. URL: <https://spns.justice.bg/bg/12744> (дата звернення 26.01.2022).
15. Zákon o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov: Zákon č. 757/2004 Z. z. 31.12.2004. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2004-757> (дата звернення 26.01.2022).
16. Trestný poriadok: Zákon č. 301/2005 Z. z. 02.07.2005. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-301>(дата звернення 26.01.2022).

Maslova Ya. I. The role of the High Anti-Corruption Court in preventing corruption

The article is devoted to the study of the location and purpose of the High Anti-Corruption Court, taking into account its status as a body that administers justice and an institution that contributes to the prevention of corruption. It is noted that, based on the declared tasks, the High Anti-Corruption Court is authorized to consider criminal proceedings related to the commission of offenses that contain a corruption component. That is, criminal proceedings can concern both corruption offenses and offenses related to corruption. It is appropriate to interpret the role of the High Anti-Corruption Court, taking into account the fact that, on the one hand, it is a link of the unified judicial system, and on the other hand, it is the final institution, which is empowered to bring those guilty of offenses that have a corruption component to legal responsibility.

Statistical reports on the work of the High Anti-Corruption Court as a court of first instance for 2019-2021 were analyzed. As a result, taking into account the complexity of the cases to be considered in the High Anti-Corruption Court and the relatively short period of the court's work, its work can be characterized as satisfactory.

The international practice of functioning of anti-corruption judges was studied. It has been established that the question of the feasibility of creating and functioning of specialized judicial institutions that would specialize in the consideration of corruption cases remains open, since corruption cases are traditionally subject to ordinary criminal courts.

It was determined that the activity of specialized anti-corruption courts is acceptable in states where a democratic system is being formed. The priority of choosing to create a separate judicial institution indicates a new approach to preventing corruption as a factor that discredits democratic transformations in the state. It is considered expedient to further intensify the work of the High Anti-Corruption Court for the maximum effect of preventing corruption.

Key words: *Higher anti-corruption court, specialized court, prevention of corruption, offenses, international practice.*